

kutatásra, teljesebb lehetett volna ez is.

Végezetül néhány kiegészítés, illetve kétkedés. Prónay Pált nem a nyilasok tartóztatták le, hanem a szovjet hatóságok Budapesten a Szentkirályi utca 25/c szám alatt 1945. március 20-án, és ítélték el 1946. június 10-én 20 évi kényszermunkatáborban letöltendő „javító munkára”. Ostenburg-Moravek Gyula az ún. második királypuccs után átmeneti viszonyba került évekig és csak azt követően nyugállományba. Mivel az uralkodó ezredessé nevezte ki, sajátos módon és a volt magyar királyi honvédség tagjai közül egyedülként a következő rendfokozatot viselte: nyugállományú őrnagy, címzetes ezredes. Az államfő ugyanis nem akarta negligálni az uralkodó döntését, de a saját jogkörét sem szándékozott csorbítani. (Később azután Ostenburg elveszítette rendfokozatát, és mint „honvéd nyugdíjas” hunyt el.) Megemlítendő, hogy sem az Ostenburg alakulatában szolgálók, sem más alakulatoknál a nevükben „csendőr” szót használók nem tartoztak a magyar királyi csendőrség állományába.

Botlik azt írja, hogy az angol katonai misszió tagja, Cunningham ezredes azonos a második világháború Bernard Law Montgomery-jével. Erre sehol semmiféle adatot nem találtam a Montgomeryre vonatkozó irodalomban, igaz a szerző sem adta meg a forrását, pedig jó lenne tudni, hogy valóban így volt-e?!

A kiadáshoz még annyit: egy ilyen munkát nem szabad(na) névmutató nélkül közreadni, bár az egykor megszokott igényesség ma már az olvasó részéről többnyire csak álom. Örülünk annak, hogy jegyzetek, forrás- és irodalomjegyzék készül(hete)t.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni Könyvespolc / Baráth Magdolna: Gecsényi Lajos (szerk.): Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez, 1945–1956

**471 Baráth Magdolna: Gecsényi Lajos (szerk.): Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez, 1945–1956
Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2007.**

Magyarország második világháború utáni külpolitikájának, illetve diplomáciai kapcsolatainak története máig feldolgozatlan és a források feltárását, illetve közreadását illetően is lényegében még csupán egy folyamat kezdetéről beszélhetünk. A Gecsényi Lajos által szerkesztett, jegyzetekkel és bevezető tanulmánnyal ellátott dokumentumkötet kézbe vevő olvasó ily módon hiánypótló munkával találkozik. [337\(337\)](#)

A szerző a kötetbe a második világháború befejezésétől az 1956-os forradalomig terjedő időszak legfontosabb dokumentumait gyűjtötte össze. Feladata nem volt könnyű, hiszen az 1956 utáni évektől eltérően ennek az időszaknak a tanulmányozásához lényegesen kevesebb és töredékesebb külügyi iratanyag áll a kutatók rendelkezésére. Éppen ezért dicséretes a kötet összeállítójának az a törekvése, hogy a magyar és osztrák külügyi dokumentumok mellett a Magyar Dolgozók Pártja irataival, illetve esetenként belügyi, illetve határőrségi dokumentumokkal igyekezett a kötet forrásbázisát kiszélesíteni.

A kötet az Iratok a magyar–osztrák kapcsolatok történetéhez címet viseli, a közölt dokumentumokból azonban a kétoldalú viszony legfontosabb történéseinél sokkal többet tudhatunk meg. Az iratok tartalma, hangvétele nem csupán a két ország kapcsolatának felfelé ívelő, illetve hanyatló szakaszairól ad plasztikus képet, de azokban közvetett módon tükröződik a hidegháborús évek fokozatosan megmerevedő, majd némileg enyhülő légköre is.

A második világháború végén a két ország viszonyát nem terhelték vitás kérdések, Ausztriának (a szomszédos államok közül egyedül) nem voltak Magyarországgal kapcsolatban területi követelései. Az ún. soproni kérdés körül 1945 végén – 1946 tavaszán felszított kampányt ugyan magyar részről szóvá tették, de ez érdemben nem befolyásolta a kapcsolatokat alakulását.

A közvetlen szomszédságból adódó sokoldalú kapcsolat, valamint a háború utolsó szakaszában Ausztriában rekedt nagyszámú magyar menekült elhelyezésével és hazaszállításával kapcsolatos kérdések rendezése a két ország közötti viszony mielőbbi rendezését igényelte volna. A teljes súlyú diplomáciai képviselő megteremtése mellett a gazdasági kapcsolatok mielőbbi normalizálását is elősegíthette volna. A magyar külügyminisztérium 1945 nyarától törekedett is arra, hogy megteremtse magyarországi képviselőt, már csak azért is, mert – amint a szerző hangsúlyozza is – Magyarország számára Ausztria alkotta azt a keskeny hidat, amelyen át nyugat felé közlekedhetett. Az iratokból kitűnően ezzel osztrák részről is teljes mértékben tisztában voltak. A magyar diplomácia hiába tette meg a szükséges lépéseket a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságnál a kapcsolat felvételére vonatkozó engedély beszerzéséhez, Szviridov altábornagy halogató magatartása következtében a szükséges hozzájárulás megadására két évet kellett várni, és a szomszédos államok közül Magyarország volt az egyetlen, amellyel Ausztriának nem volt normális [472](#)kapcsolata. Eközben Bécsben – Bartók László találó szavaival élve – a „likvidáló főkonzulátus” a szövetséges hatalmak hallgatólagos beleegyezése mellett működött.

Mint az a közölt dokumentumokból kitűnik és bevezető tanulmányában Gecsényi Lajos is leírja, a rendezetlen helyzet ellenére folyamatos személyes érintkezés alakult ki a különböző rangú politikusok, közigazgatási vezetők között, és ha vontatottan is, de megindultak a tárgyalások a különböző jogsegélyegyezményekről, a kishatárforgalom rendezéséről, a közös határállomások használatáról. A magyar és osztrák helyi hatóságok már 1945. szeptember első napjaiban megbeszéléseket folytattak a határforgalom ideiglenes szabályozásáról és lényegében a régi rendszer fenntartása mellett foglaltak állást. Az 1947. márciusi fizetési, majd 1948. júniusi árucserre megállapodás a kereskedelmi kapcsolatok terén jelentett tényleges előrelépést. A kapcsolatok e felfelé ívelő szakaszában azonban már megjelentek olyan problémák is, amelyek a kétoldalú viszony későbbi rendezésében is komoly akadályokat jelentenek majd. Osztrák részről az itteni, eredetileg osztrák vagyonnak a potsdami határozatok alapján a Szovjetunió számára történő átadását kifogásolták, míg magyar oldalról a háború alatt Ausztriába hurcolt magyar tulajdon restitúciójának problémája terhelte a kapcsolatokat.

A régi kapcsolatrendszerre történő visszatérés mindkét ország részéről támogatott folyamatában az első komolyabb nehézségek 1947 őszén már tapasztalhatók voltak, noha a kétoldalú viszonyban tényleges fordulat csak 1948 őszén történik. Annak mindenestre már árulkodó jelnek kellett lennie, hogy az elfogadott egyezménytervezetek aláírását magyar részről elhalasztották és újabb megállapodások előkészítése még csak szóba sem került. A határvonalak (nemcsak átvitt értelemben) azonban akkor merevedtek meg igazán, amikor a magyar hatóságok több szakaszban korlátozó intézkedéseket vezettek be a határ két oldalán élők közlekedését illetően, felmondták a határforgalmi megállapodást, lezárták a határátkelőket, majd hozzákezdtek az aknazár, közkeletű elnevezéssel a „vasfüggöny” kiépítéséhez.

Ettől kezdve mindennaposak voltak a fegyverhasználattal járó határincidensek – a kötetben erre vonatkozóan is olvashatunk dokumentumokat, így egy 1947 novemberében Szentgotthárdnál történt fegyverhasználatról készített osztrák jelentést, amelynek során a magyar határőrök agyonlőtték két huszoneves budapesti diákot. Gecsényi Lajos szerint ezek az esetek a kétoldalú kapcsolatokban a mélypontot jelentették, ugyanakkor bizonyos – elsősorban gazdasági vonatkozású – kérdésekben a felek fenntartották a párbeszédet. Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter 1947. november végén még átíratban sürgette Molnár Erik külügyminiszternél a Budapest–Bécs közötti közút új szakaszának kiépítését –

kiváltva ezzel a Csehszlovákiához elcsatolt területen át vezető utat – és az ügyben osztrák–magyar államközi megbeszéléseket javasolt, az út azonban a megjelölt határidőre nem készült el.

A dokumentumokból arra is következtethetünk, hogy az Ausztriával követendő politika tekintetében a magyarországi szervek között sem volt teljes az egyetértés. Az Államvédelmi Hatóság bizonyos intézkedéseivel szemben a Külügyminisztérium, illetve a Pénzügy- és Közlekedési Minisztérium képviselői külkereskedelmi, pénzügyi, illetve vasútforgalmi érdekekre hivatkozva esetenként eredményesen léptek fel. A magyar–osztrák határállomások fenntartásának kérdéseiről folytatott tárgyalások lezárásaként létrejött megállapodás – annak ellenére, hogy azt a magyar minisztertanács 1948. július 16-án jóváhagyta és az osztrák kormány is elfogadta – aláírására és parlamenti becikkelyezésére nem került sor, mert az ÁVH újabb észrevételeket tett a szöveghez, [473](#)és mint a kötetben 61. sorszám alatt közölt dokumentumból is kitűnik a kérdéstről még 1951 augusztusában is tárcaközi megbeszéléseket tartottak.

A képhez hozzátartozik, hogy a két ország közötti viszony javulását nem segítette elő az a magyar gyakorlat sem, amely – a szovjet megszálló hatóságok képviselőinek hathatós közreműködésével – az osztrák hatóságok kikerülésével lehetővé tette magyar személyek beutazását Ausztriába. Gecsényi Lajos bevezetőjében utal az ÁVH-nak az Ausztriában élő magyar politikai emigránsok ellen irányuló akciói által kiváltott botrányokra, de a normalizálás esélyeit rontotta az is, hogy a magyar politikai rendőrség magyar területre áttévedt vagy ide utazott osztrák állampolgárokat rendszeresen letartóztatott, illetve internált.

Ausztria és Magyarország viszonyában a Sztálin halálát követő szovjet enyhülési politika hozott kedvező fordulatot. Noha a Nagy Imre nevével fémjelzett „új szakasz” politikája elsősorban a belpolitikában és a gazdaságban jelentett igazi változást, a Külügyminisztérium már 1953. augusztus 18-án utasította a bécsi követséget a diplomáciai tevékenység és kapcsolatépítés hatékonyságának fokozására, amelyet 1954. április végén újabb utasítás követett. A bécsi külképviselethez intézett, a kötetben közölt külügyminisztériumi leiratok hangsúlyozták a két ország kapcsolatai javulásának fontosságát, s a magyar párt- és kormányvezetők nyilatkozataiban is kiemelten esett szó a viszony rendezésének szükségességéről. A kötet szerkesztője által az enyhülés „verbális szintű korszakának” nevezett periódusban a magyar–osztrák határ mentén ténylegesen enyhült a feszültség és csökkent a határincidensek száma, a magyar hatóságok sok osztrák állampolgár kiutazását engedélyezték, átadták a Magyarországon internált osztrák személyeket. 1954 folyamán a gazdasági kapcsolatok erősödtek, ami kifejezésre jutott a bővülő áruforgalmat előírányzó kereskedelmi egyezményben is. E kedvező jelenségek mellett azonban a korábban függőben maradt – elsősorban az osztrák fél számára fontos – kérdések rendezésében, mint a kettős állampolgárságú személyek áttelepülésének engedélyezése; a vitás vagyoni kérdések megoldásában azonban előrehaladás nem volt tapasztalható.

A két ország viszonyában az osztrák államszerződés megkötése idézett elő a tettekben is megnyilvánuló áttörést. 1955 nyarától Magyarországon – a szovjet vezetés szándékaival összhangban – egy „nyugatra nyitási” folyamat zajlott le, amely a kétoldalú kapcsolatokban is érzékelhető változásokat hozott. 1955 decemberében a Belügyminisztérium, a Külügyminisztérium és a Határőrség képviselőiből tárcaközi bizottság alakult, amely áttekintette a soproni, kőszegi és szentgotthárdi határátkelőhelyeknek a nemzetközi forgalom számára történő megnyitásával kapcsolatos feladatokat. Az Ausztria felől megindult idegenforgalom megnövekedése miatt az átkelő utak megnyitására tettek javaslatot. A bizottság attól sem zárkózott el, hogy az osztrák–magyar határkörzetben lévő lakosság rokoni látogatásai megkönnyítése érdekében az említett három átkelőhelyen KEOKH Útlevélkirendeltséget állítsanak fel.

Mindazonáltal a kötetben közölt dokumentumok szemléletesen mutatják a magyar kormány kétarcú politikáját is. Erre mi sem jellemzőbb, hogy miközben 1955. július 6-án Rákosi Mátyás egy jó

légkörben lezajlott beszélgetésen – amely az első alkalom volt, amikor egy nyugati diplomata a magyar párt első emberével találkozhatott – megvitatta a két ország kapcsolatát terhelő összes problémát és ígéretet tett arra, hogy magyar részről mindent megtesznek a kapcsolatok javítása és elmélyítése érdekében, másnap a Politikai Bizottság határozatot hozott a magyar–osztrák határszakasz katonai megerősítésére és új határőrsők létrehozására. Utóbbi tekintetben változásra csak az SZKP XX. kongresszusa 474 után került sor, amikor Piros László belügyminiszter javaslatára elvi döntés született az osztrák határon lévő akadályrendszer felszámolásáról, a drótsövény és a taposóaknák eltávolításáról, amelyet a Politikai Bizottság május 7-i döntésével megerősített.

Arra vonatkozóan nem kerültek elő dokumentumok, hogy e kétségkívül nagy horderejű döntések meghozatalát megelőzte-e a szovjet vezetéssel történő konzultáció. Gecsényi Lajos helyesen feltételezi, hogy ilyen horderejű határozat meghozatalára a szovjetek beleegyezése nélkül aligha kerülhetett volna sor. A szerző külön érdeme, hogy a kötet bevezetőjében a két ország viszonyrendszerének bemutatásakor a szűkös források ellenére törekszik a magyar hatóságok és a szovjet megszálló hatóságok közötti folyamatos „összejátszás” bemutatására is.

A kötetben publikált dokumentumok alapján az SZKP XX. kongresszusától a forradalomig tartó időszakot egyértelműen a kapcsolatok felfelé ívelő szakaszának tekinthetjük, még ha a magyar politika ebben az időszokban sem volt mentes az ellentmondásoktól – elég ha a nyugati határzár ismételt megerősítéséről hozott, a kötetben is közölt 1956. május 24-i PB-döntésre utalunk. A Külügyminisztérium által előterjesztett javaslatok azonban a folyamatos előrehaladás szellemét tükrözték, s ebbe az irányba mutatott a frissen megválasztott első titkár, Gerő Ernő beszéde is az augusztusi követi értekezleten, amikor „rendkívüli fontosságúnak” nevezte az Ausztriához fűződő viszonyt.

Gecsényi Lajosnak köszönhetően nem csupán a magyar normalizálási törekvéseket ismerhetjük meg ezekből a dokumentumokból, de osztrák levéltári kutatásai alapján azt is tudjuk, hogyan reagált erre az osztrák politikai vezetés és a közvélemény. Míg a kormányzat és a politikai pártok óvatossággal szemlélték a változásokat, az osztrák lakosság az aknák eltávolítását egyfelől megnyugvással fogadta, másfelől azonban – főleg a burgenlandi lakosok körében – olyan rémhírek is szárnyra kaptak, hogy Magyarország felől támadás érheti az országot.

Gecsényi Lajos bevezetője végén arra a megállapításra jut, hogy – a magyar politikai vezetés magatartásának kétarcúsága és az osztrák vezető körök kivárási politikája ellenére – az 1956 tavaszától a viszony rendezésének irányába tett magyar javaslatok azzal az eséllyel kecsegtettek, hogy vissza lehet térni az 1948 őszi megszakadt normalizálási folyamathoz. Az 1956-os forradalom leverése ezt a lehetőséget egy évtizeddel visszavetette.

Gecsényi Lajos a kötetben 119 iratot ad közre, ezek időbeli megoszlása azonban meglehetősen egyenetlen. A közölt iratok majdnem fele (51) Sztálin halála után keletkezett, míg több mint egynegyedüket a háború befejezését követő két évben vetették papírra. A kétoldalú viszony alakulása tekintetében ez a tény már önmagában is jelzésértékű.

A szerkesztő a dokumentumokat a forrásközlés klasszikus szabályai szerint kronologikus rendben, sorszámmal és szerkesztett címmel ellátva adja közre. A legendában az irat jelzete, készítési módjának és irattani típusának meghatározása mellett az irat további sorsával, illetve az üggyel kapcsolatos fontos kiegészítő információkat is megtalálhatjuk. A szerkesztői bevezetőben a kötet összeállítója jelzi, hogy a dokumentumokban előforduló fontosabb személyek életrajzi adatait külön személyi adattárban adja meg, ez azonban sajnálatos módon kimaradt a könyvből, amelyhez azonban névmutató és rövidítésjegyzék csatlakozik. A külső megjelenési formájában is igényes könyv a győri Palatia Nyomda

munkáját dicséri, a borítót Molnár Icsu István tervezte.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni Könyvespolc / Közlemény

475 Közlemény

A Soproni Városszépítő Egyesület közleménye

A Soproni Városszépítő Egyesület az adózók 1 %-os felajánlásából ez évben 117.025 Ft-ot kapott, amelyért az Egyesület elnöksége ezúton is köszönetét fejezi ki. Az összeget részben a Károlymagaslati kilátó kiállítási anyagát bemutató füzetre, részben pedig a Winkler Oszkárdíj emléktáblájára használtuk fel. Kérjük, hogy a továbbiakban is támogassák adójuk 1%-ának felajánlásával Egyesületünket!

Sopron, 2008. november hó

Dr. Józán Tibor elnök

2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Munkatársaink

Munkatársaink

Andrássy Péter középiskolai tanár, tudományos tanácsadó, 9401 Sopron, Pf. 191.

Baráth Magdolna osztályvezető, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 1067 Budapest, Eötvös u. 7.

Becher Nándor nyugdíjas, 9408 Brennbergbánya, Kuruc kereszt telep 6.

Csíkszentmihályi Péter DLA egyetemi tanár, tanszékvezető, Nyugat-Magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézet, 9400 Sopron, Deák tér 32.

Grynaeus András régész, Magyar Dendrokronológiai Laboratórium, 1021 Budapest, Széher út 76/a.

Hegedűs Elemér ny. honvéd alezredes, 9400 Sopron, Csengery u. 85.

Horváth Gergely Krisztián egyetemi adjunktus, ELTE Szociológiai Intézet Történeti Szociológia Tanszék, 1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/a.

Horváth László ny. fizikus, 1143 Budapest, Semsey u. 9.

Katona Csaba osztályvezető, főlevéltáros, Magyar Országos Levéltár, 1250 Budapest, Pf. 3.

Kelemen István muzeológus, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.

Kovács József László ny. egyetemi tanár, 2040 Budaörs, Szivárvány u. 8.

Kubinszky Mihály ny. egyetemi tanár, 9400 Sopron, Kőkényes köz 3.